

مقدمه

هر کس که خواندن بداند در نزد خداوند زیباست پیامبر اکرم (ص)

اولین وظیفه نظام آموزشی — چه به صورت رسمی¹ و چه غیررسمی² — تربیت انسان است؛ انسانی اندیشمند که نسبت به سرنوشت خویش و سایر افراد جامعه احساس مسئولیت کند و در جهت بهتر شدن محیط خود گام بردارد. متأسفانه به دلایل گوناگون، اغلب نظامهای آموزشی از این وظیفه مهم دور می‌مانند. عواملی چون فقر اقتصادی، جنگ و آوارگی، زندگی در نقاط دور افتاده، ترک تحصیل، ازدیاد بی‌رویه جمعیت، کوچ‌نشینی و حکومت‌های استبدادی توجه به امر آموزش نیروی انسانی را مختل می‌سازند.

امروزه، حضور رسانه‌های جمعی و حجم ارتباطات و تبادل اطلاعات در تربیت انسان تأثیر فراوانی دارد. بنابراین، انسان ناگزیر از دانستن است و به همین دلیل در نظامهای آموزشی تداوم آموزش و استفاده از آموخته‌ها برای اқشار مختلف جامعه اهمیت یافته است. با توجه به اینکه قرن بیست و یکم را قرن دانش نامیده‌اند، افراد باید سواد کاربردی و به عبارتی سواد اطلاعاتی داشته باشند؛ یعنی راههای جستجو، تجزیه و تحلیل و ارزیابی اطلاعات را بیاموزند و قدرت تفکر انتقادی را به دست آورند. سواد افراد را قادر می‌سازد که عقیده شخصی، تفکر مستقل، احترام به خود و درک محیط و تاریخ داشته و واقعگرا باشند.

سازمان علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) از اواخر قرن بیستم به طور جدی برای ریشه‌کنی بیسوادی اقداماتی انجام داده است تا افراد را برای زندگی در قرن بیست و یکم آماده سازد. چهارمین کنفرانس جهانی آموزش بزرگسالان یونسکو (پاریس، 1985) بیانیه‌ای را با عنوان «حق آموختن» بدین ترتیب به دنیا اعلام کرده است:

«حق آموختن یعنی حق خواندن و نوشتن؛ حق پرسش و تفکر؛ حق تجسم و خلق کردن؛ حق شناخت محیط خود و تدوین تاریخ؛ حق دسترسی به منابع آموزشی و حق ارتقای کفایتهای فردی و اجتماعی» (بولابو،³ 1373، 208). یونسکو برای ریشه‌کنی بیسوادی و کوشش در این زمینه، سال 1990 را سال جهانی مبارزه با بیسوادی اعلام کرد و سوادآموزی را در رأس اولویتهای خویش قرار داد (Tronbacke, 1996, 96).

به این ترتیب، یونسکو می‌کوشد با اعلام برنامه‌هایی چون «آموزش برای همه»⁴ در این دهه به تحقق «حق آموختن» کمک کند و با توجه به اینکه هنوز تعداد بیسوادان در دنیا نزدیک به یک میلیارد نفر است، یونسکو مجدداً⁵ سوادآموزی را در اولویت برنامه‌ها قرار داده و سالهای 2003_2012 را دهه سوادآموزی نامیده است. در

¹ formal education

² formal education-non .

³ H. S. Bohla

⁴ education for all، در سال 1987 یونسکو برنامه آسیایی/اقیانوسیه‌ای آموزش برای همه را با عنوان APPEAL اجرا کرد.

این برنامه عمدتاً بر معرفی روشهای آموزشی جدید در پاسخ به نیازهای جمعیت حاشیه روستایی و شهری، زنان، اقلیتها و محرومان متمرکز است.

⁵ یونسکو دهه 90 را دهه سوادآموزی اعلام کرده بود و سال 2000 قرار بود سال ریشه‌کنی بیسوادی در دنیا باشد.

راهبردهای این سازمان در برنامه میان مدت 1996-2001 به تربیت انسان آگاه توجه شده است: «توسعه منابع انسانی؛ بازسازی ظرفیتهای بومی یا خودی؛ سرمایه‌گذاری برای خلاقیت انسان؛ فراگیری، انتقال و به اشتراک گذاشتن دانش و ترویج فرهنگ صلح» (نقش محوری آموزش ...، 1374، 3).

در جهت تحقق اولویتهای مزبور، توجه به نظام آموزش غیررسمی و تقویت شیوه‌های جدید مانند آموزش از راه دور¹ مدنظر قرار گرفته است. تقویت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و آموزش کتابداران نیز مورد تأکید است، زیرا مطالعه یکی از اساسی‌ترین ابزارهای کسب اطلاعات و آموختن محسوب می‌شود و برنامه‌های آموزشی و تداوم آنها بدون حضور منابع مکتوب با شکست مواجه می‌شود.

کتابخانه‌ها در جهت حمایت از امر آموزش و تحقیق، منابع و اطلاعات مورد نیاز جامعه را فراهم آورده و آنها را در دسترس مخاطبان مختلف سازمان قرار می‌دهند. بنابراین، نظامهای آموزشی بدون وجود و حمایت کتابخانه‌ها دچار مشکل می‌شوند. کتابخانه، بویژه کتابخانه عمومی، با تنوع مواد، منابع، مخاطبان گوناگون و خدمات مختلف می‌تواند برای دستیابی به اهداف توسعه فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در جامعه کمک فراوانی بکند، زیرا تنها مرکز فرهنگی است که خودآموزی را برای همه افراد جامعه ممکن می‌سازد. طبق بیانیه یونسکو، مهمترین اهدافی که باید در هسته مرکزی خدمات کتابخانه قرار گیرد، «ارائه اطلاعات، سوادآموزی، آموزش و ایجاد فرهنگ» است (The UNESCO Public Library Manifest, 1995). بنابراین کتابخانه عمومی وظیفه حمایت و تقویت از برنامه‌های سوادآموزی و پس از آن را بر عهده دارد. در ایران با توجه به گسترش شبکه کتابخانه‌های عمومی در شهرها و روستاها می‌توان مواد خواندنی مورد نیاز و مناسب برای نوسوادان و کم‌سوادان جامعه را از طریق آنها فراهم ساخت و به تثبیت مهارتهای سواد و رسیدن به مرز خودآموزی کمک کرد. فعالیتهای سوادآموزی کتابخانه باید در جهت همکاری با دیگر ارائه‌دهندگان آموزش بزرگسالان بوده و هدایت شود. در کتاب حاضر به معرفی آموزش بزرگسالان و فعالیتهای سوادآموزی و نقش کتابخانه‌ها و کتابداران برای گسترش و تقویت این آموزش، بویژه برای نوسوادان و کم‌سوادان، خواهیم پرداخت.

در فصل اول، اهداف، ضرورت و ویژگی آموزش بزرگسالان و سپس اهداف سوادآموزی و تعاریف سواد مطرح می‌شود. در فصل دوم، روشهای سوادآموزی رایج در سطح بین‌المللی، یعنی سوادآموزی تابعی و روش آگاه‌سازی معرفی شده است. در فصل سوم، ویژگیهای جسمی- روانی بزرگسالان و در فصل چهارم، تحولات آموزش بزرگسالان و تاریخچه آن در سطح جهان و ایران بیان می‌گردد.

در فصل پنجم، به مبحث بزرگسالان و مطالعه و ضرورت آن بر اساس نیازسنجی و مفهوم نیاز برای این گروه پرداخته می‌شود. در فصل ششم ساده‌نویسی و اصول آن بازگو شده است. در فصل هفتم به رسالت کتابخانه‌ها در آموزش بزرگسالان پرداخته‌ایم. فصل هشتم در واقع مکمل فصل هفتم است و به فعالیتهای راهبردی که از طریق آنها می‌توان خواننده نوسواد و کم‌سواد را به مطالعه تشویق کرد پرداخته شده است.

امید است تجربه سالیان متمادی تدریس و حضور در کارگاههای گوناگون سوادآموزی در سطح منطقه‌ای و ملی که در این کتاب منعکس شده است، دانشجویان عزیز را هر چه بیشتر با ضرورت توجه به مسأله سوادآموزی و مخاطبان کم‌سواد و نوسواد جامعه آشنا سازد.

1 . distance education